սայլերով պաշարներ տեղափոխելու գները, և այդ Երևանի քաղաքային վարչութեան պարտքները վերցնում են. օրինակ, խնտեղանութիւնից մի կապալ այս կամ այն պաշարեղէնը գնելով Երևան հասցնելու, յետոյ իրանք էլ նշանակում են սայլերով յիշեալ պաշարեղէնը տեղափոխելու իրանց համար ձեռնտու գները...

Երևանը, ինչպէս մեր ինտելիգենցիան ընդունում է հասարակական պաշտօնները ոչ թէ հասարակութեանը ծառայելու համար, այլ գլխաւորապէս հասարակութեան աչքի ընկնող դիրքից օգուտ քաղելու համար, գրպանները լցնելու, հարստանալու նպատակով...

—Իսկ մենք դեռ յանդգնութիւն ունենք մտածել որ ընդունակ, պատրաստ և հասունացած ենք քաղաքային ինքնավարութեան համար...

Ոչ մի տեղ անձնուիրութիւն, բայց ամեն տեղ շահասիրութիւն։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻՑ

—

12 ապրիլի

«Մշակի» № 53 մէջ Վաղարշապատից տպված էր մի լուր, թէ «ժողովրդից մի քանի ննջաւոր մարդիկ սկսել են խառնութիւններ յարուցանել նոր կարգված երեք հոգաբարձուների և հայցաւհանա պ. Եղիազարեանի դէմ, որոնց յանձնված էր Էջմիածնի վանքից ստացած 25 խալվար (750 պուդ) ցորենից հաց պատրաստել տալ աղքատ ժողովրդին էժան գնով ծախելու համար,—և յիշեալ խառվարարների նպատակն է խանգարել այդ բարի գործը»։

Թէ ովքեր են յիշեալ երեք բարեխիղճ հոգաբարձուները, նրանց մասին ոչինչ ասել չեմ կարող, որովհետև ոչ անունները գրված են և ոչ էլ այս տեսակ հոգաբարձութիւն Վաղարշապատում գոյութիւն ունի։ Բայց ինչ որ վերաբերում է պ. Եղիազարեանին, նա մի յայտնի անձնաւորութիւն է Վաղարշապատում, որովհետև տեղային հարուստներից մէկն է համարվում։ Այդ պարոնը այն տեսակ վարպետներից է, որ չնորք ունի ամեն հանգամանքներից օգուտ քաղել,—երբեմն ատաղձագործ է, երբեմն կապալառու է, երբեմն փանչի է, մի խօսքով, ամեն բան է, երբ չաճ կայ, երբ կարելի է օգուտ քաղել։

Ներկայ տարվայ հացի թանգութիւնը բաց արեց պ. Եղիազարեանի առջև մի ընդարձակ ասպարէզ. նա Էջմիածնից կապալով վարձեց բոլոր փուռները, և փոխանակ բոլորի, բաց արեց մէկը միայն և այսպէսով իր ձեռքը ձգեց հացի մենավաճառութիւնը։ Եւ որպէս զի իր դէմ մրցութիւն անող չը լինի, նա աշխատեց խափանել բոլոր հիմնարկութիւնները, որ կարող էին վնասել իր շահերին։ Երբ ապացոյց, ես կը յիշեմ մի քանի փաստեր միայն։

Ներկայ տարվայ յունվարի 25-ին, երբ հացի թանգութիւնը դեռ նոր էր սկսում զգալի լինել, Վաղարշապատի հասարակութիւնը գիւղական դատարանում մի ժողով կազմեց և ընտրեց 12 անձինք, որոնք պ. Արշակ Տ. Յովսէփեանցի նախագահութեամբ պիտի կազմէին մի մասնաժողով, որի գործը պէտք է լինէր ամեն հնարներ բանեցնել թանգութեան առաջը առնելու, և ժողովրդի աղքատ դասին էժան գնով հաց մատակարարելու, խեկ չքաւորներին ձրի տալու։ Մասնաժողովը պէտք է ունենար իր առանձին փուռը, պէտք է Թիֆլիսից ալիւր բերել տար, պէտք է վանքից ցորեան փոխ առնէր, պէտք է ուրիշ շատ բաներ անէր, որոնք, ի հարկէ, հակառակ էին պ. Եղիազարեանի շահերին, որ բոլոր փուռները կապալով ունէր վեր առած։ Պարոնը իր կուսակիցների հետ աշխատից եղած ընտրութիւնը խափանել, յիշեալ մասնաժողովը քանդել և մի նոր ժողով կազմել տալ Էջմիածնի պ. գաւառապետի մօտ։

Այս վերջին ժողովի մէջ պ. Եղիազարեանը յանձն առեց, մինչև առաջիկայ հունձքի ժամանակը, ինքն մատակարարել ժողովրդի հացը, հետևեալ պայմաններով.—աղքատներին բոլորովին ձրի, միջակ կարողութիւն ունեցողներին՝ փութը 5 կոպէկով, իսկ հարուստներին՝ տակայի գնով։ Այս պայմանները կատարելու համար նա ունէր 70 խալվար (2100 պուդ) ցորեան, բացի դրանից 25 խալվար (750 պուդ) ևս Էջմիածնից ստացաւ։ Բայց չուտով նա իր խոստմունքը փոխեց, և փոխանակ չքաւորներին հացը ձրի տալու, սկսեց փութը նրանց վրա 3 կոպէկով վաճառել։ Դրանով ևս գոհ կը լինէր ժողովուրդը, եթէ այսպէս չարունակէր։ Շուտով նա սկսեց աղքատներին հացը վաճառել փութը 5 կոպէկով, իսկ միւսներին կրկնապատիկ աւելի թանգ գնով։ Այդ էլ բաւական չէր, առժամանակից յետոյ յայտնեց, թէ ոչ ոքին հաց տալ կարող չէ, ոչ աղքատի և ոչ հարուստի, և դրանով հացի գինը որքան ցանկցաւ, այնքան բարձրացրեց։ Այսպէս վերջացաւ պ. Եղիազարեանի բարեգործութիւնը. բայց ինչ եղաւ 70 խալվար ցորեանը, ինչ եղաւ Էջմիածնից ստացած 25 խալվար ցորեանը,—ոչ հարցնող կայ և ոչ հաշիւ պահանջող։ Բաւական է, որ չինովնիկների համար պարոնի խանութում հացը միշտ պատրաստ է, իսկ աղքատները թող քաղցած մեռնեն. նրանց ձայնը ով է լսողը...

Վաղարշապատում այժմ թէ հարուստի և թէ աղքատի վիճակը հացի վերաբերութեամբ անտանելի է։ Հարուստը պատրաստ է փութը 20 կոպէկով գնել և 20 կոպէկ էլ կաշառք տալ. բայց ինչ կարող է անել աղքատը, որ ոչինչ չունի։ Լսում ենք, որ պ. գաւառապետի միջնորդութեամբ դարձեալ պիտի ստացվի վ. եհ. կաթողիկոսից 30 խալվար ցորեան, եթէ այդ ցորեանն էլ պ. Եղիազարեանցի նման մարդկանց ձեռքը կը յանձնվի, այն ժամանակ վայ մեր սև օրին...

Հացի թանգութեան ժամանակ պ. Եղիազարեանի նման շատ մարդիկ աշխատում են ողորմելի աղքատի դրութիւնից օգուտ քաղել։ Այդ դէպքում յետ չը մնաց և մեր պ. տանուտէրը։ Նրան յանձնված էր աղքատների ցուցակը կազմել, և շատերը փող տալով կարողացան աղքատների ցանկի մէջ մտնել։ Բացի դրանից, պ. տանուտէրը պէտք է տոմսակներ տար չքաւորներին, որ հացագործից ձրի հաց ստանային. Նա իւրաքանչիւր տոմսակի համար ստանում էր 5 կոպէկ։ Երբ աղքատները տեսան, որ այս կերպով ձեռք բերած տոմսակները չեն ընդունվում, ստիպվեցան գանգատվել պ. գաւառապետին և իրանց փողերը յետ պահանջել։

Հացի թանգութիւնը բոլորովին անտանելի կը դառնայ մեր կողմերում, եթէ օրինաւոր կարգադրութիւններ չը լինեն։ Պէտք է ասած, որ թանգութիւնը բոլորովին արհեստական է. թէ Վաղարշապատում և թէ շրջակայ գիւղերում շատ ցորեան կայ ամբարված, բայց ոչ նրանցից պահանջող կայ, որ վաճառեն, և ոչ էլ իրանք իրենց ճանապարհում են քաղցածների վրա, այլ սպասում են խալվարը (30 պուդ) 300 րուբլով վաճառելու։

Այս տարի բոլոր կենսական պիտոյքների գները անհամեմատ թանգ են մեր կողմերում։ Երկարատև ձմեռվայ պատճառով անասունների պաշարը սպառվեցաւ և մեծ մասամբ կոտորվեցան քաղցածութիւնից։ Փետրվարի վերջերում եղանակը փոքր ինչ մեղմացաւ, և խաշնարածները իրանց ոչխարները դուրս տարան արածացնելու։ Բայց մարտի սկզբում սարսափելի ցուրտը մեծ ջարդ տուեց ոչխարներին։ Պատմում են, թէ մի քրդի մօտ 2000 հատ ոչխարները մի օրվայ մէջ կոտորվեցան ցրտից։ Այժմ ողորմելին, իր հովուական սրինգը ածելով, ցնորված թափառում է լեռների վրա, երևակայելով, թէ իր ոչխարներին է արածացնում։

***

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Երեքշաբթի օր, ապրիլի 29-ին քննվեցաւ Թիֆլիսի դատաստանական պալատում Սաչխէրայի հրէաների գործը, որոնք մեղադրվում էին Սարա Մօդեբաձէ գիւղական աղջկայ սպանութեան մէջ։ Այդ գործը քննվեցաւ անցեալ տարի Քութայիսի նահանգական դատարանում, որտեղ հրէաները արդարացան։ Գործը անցաւ դատաստանական պալատը պրօկուրօրի բողոքի հիման վրա։ Այժմս էլ մեղադրվածներին, ինչպէս առաջին անգամ, պաշտպանում էին մայրաքաղաքից եկած երեւելի ադվոկատները՝ պ. պ. Ալէքսանդրով և Կուպերնիկ։ Հրէաները կրկին արդարացան։

—

Կիրակի, մայիսի 4-ին, կը լինի հայոց հոգևոր

—Եթէ պատերազմը սկսվի, ասաց նա,—գիւղացիներից այնքան տուրքեր կը պահանջեն, որ դժուար կը լինի հաւաքել իմ ապառիկները։

—Դուք անհոգ կացէք, տէր հայր, պատասխանեց էֆէնդին,—ես չեմ թողնի, որ ձեր ապառիկները մնան մինչև պատերազմի սկսվիլը։

Այդ միջոցին տիրացու Սիմօնը մօտեցաւ տէր հօր ականջին և կրկին յիշեց նրան իր աշակերտներից ստանալիք ապառիկների մասին, և կրկին պատասխան ստացաւ, որ համբերէ։ Ուր ինչ տեղը ցաւում է, նրա վրա էլ խօսում է։ Տէրտէրին և տիրացուին հետաքրքրող հարցը այժմ նրանց ապառիկներն էին։

—«Էշը թէև ինքը մի բան չէ, բայց նրա մաղը մախմուռ է սրբում», *) ասաց էֆէնդին,—դուք խօ խմանում էք, տէր հայր, այդ առածը։ Գիւղացին էլ այդպէս է։ Նա ինքը թէև հազիւն պատառոտած չորեր ունի, բոբիկ ոտներով է ման գալիս, բայց աղաների հագած մախմուռը նրա քրտինքի գնովն է առնվում։ Նա թէև քաղցած է մնում, շատ անգամ պատառ հաց չէ գտնում, բայց աղաների սեղանը նա է զարդարում ամեն տեսակ բարիքներով։ Իսկ դուք, տէր հայր, որպէս երեւում է, չը գիտէք գիւղացիներից օգուտ քաղել, եթէ գիտենայիք, այդքան ապառիկներ չէիք ունենայ, և այս գիշեր մեզ արաղը առանց «մազայի» չէիք խմացնի։

Վերջին խօսքերը ազդեցին քահանայի վրա և նա մի առանձին դառնարտութեամբ պատասխանեց.

—Ինչ անեմ, էֆէնդի, մեր՝ տէրտէրներիս՝ ձեռքերը կապված են, մեզ՝ ձեզ նման փայտ չէ տուած, որ ծեծենք, որ գիւղացին վախենայ։ Մեր զէնքը շատ թոյլ է.... ինչ անեմ... Ուղիղն ասեմ, շատ անգամ սիրտս լցվում է, չեմ համբերում, սկսում եմ անիծել... բայց գիւղացիները այժմ այնքան թերահաւատ են դարձել, որ անէծքից էլ չեն վախենում... էլ ուրիշ ինչ զէնք ունենք։ Բայց նրանք էլ մեզ չունեն. քրդերը նրանց մօտ ինչ են թողել, որ մենք կարողանանք մի բան պահանջել։ Ա՜խ, անիծվին այդ քրդերը, եթէ նրանք չը լինէին, ես այդքան ապառիկներ չէի ունենալ։ Հիմայ որ պատերազմը սկսվի, քրդերը բոլորովին կը կատաղեն...։

—«Էշը խօ էշ է, բայց ջորին աւելի դէշ է», պատասխանեց էֆէնդին իր սովորական ձևով.—քրդերը ջորու նման չար են, որովհետև անհարազատ են։

Ջորիների համեմատութիւնը քրդերի հետ, ոչ միայն էֆէնդու, այլ առհասարակ հայերի կարծիքով, այն նշանակութիւնն ունի, որ քրդերը անիբաւ և չարագործ են նրա համար միայն, որ ջորու նման անհարազատ և խառնածին են։ Անհարազատների վարքի մասին միշտ վատ համարում ունի մեր ժողովուրդը։ Բայց ինչ որ ճշմարիտ է, այն է, որ քրդերը խառնվելով հայերի հետ, թէև մի կողմից կորցրին իրանց ազգային բուն տիպը, բայց միւս կողմից ստեղծեցին մի նոր և ազնիւ ցեղ։ Դարերով ընտրելով հայոց պատանիների և աղջիկների ամենագեղեցիկները և վայելչահասակները (քուրդը բարձրահասակ կին շատ է սիրում) նրանք գեղեցկացրին իրանց ցեղը։ Որի ընդհակառակն, հայերը կորցնելով իրանց միջից ընտիր մասը, հետզհետէ տգեղացան, հետզհետէ այլանդակվեցան։ Ով որ լաւ հետազօտել է Թուրքաց Հայաստանի քրդերի և հայերի ընդհանուր գծերը, նրանց մէջ մեծ նմանութիւն կը գտնէ, որովհետև քրդերը ուրիշ ոչինչ չեն, եթէ ոչ հայերից առաջ եկած մի նոր ցեղ։

Գիշերից բաւական անցել էր արդէն։ Ջուլօն, հեռու նստած էր հիւանդ մանուկի մօտ, տհաճութեամբ էր լսում հիւրերի խօսակցութիւնը, որ նրա համար խիստ ձանձրալի էր։ Նա անհամբերութեամբ սպասում էր, որ նրանք վերջացնեն, վերկենան քնեն, որպէս զի ինքը կարողանայ գնալ Սառայի և Ստեփանիկի մօտ տեսնելու, թէ ինչ դրութեան մէջ են նրանք։

Բայց էֆէնդին դեռ ևս քնելու նպատակ չունէր. նա տէրտէրի հետ բաւական խօսելիքներ ունէր, միայն տիրացու Սիմօնի ներկայութիւնը արգելք էր լինում։ Այս պատճառով ակնարկեց նա, թէ ցանկանում է քնել, որովհետև առաւօտեան շուտ պիտի վերկենայ, և կարևոր գործեր ունէր։ Տիրացուն բարի գիշեր մաղթելով, հեռացաւ։ Նրա գնալուց յետոյ տէրտէրը ասաց.

—Եօթը վարդապետից աւել գիտէ թշուառականը, ախպօր, մի քիչ խմելու հետ սէր ունի. տեսաք, ինչպէս լաւ կարդաց իմ ապառիկների հաշիւը։

—Տիրացու Սիմօնի համար էք ասում, հարցրեց էֆէնդին,—այո, շատ լաւ կարդաց։

Բայց էֆէնդուն չէին հետաքրքրում ոչ տիրացու Սիմօնը և ոչ էլ նրա ունեցած բարձր գիտութիւնը։ Նա առիթ էր որոնում խօսելու մի առարկայի մասին, որի համար յատկապէս այս գիշեր եկել էր տէրտէրի տունը։

Այդ միջոցին քահանան կամեցաւ հանել կիսամաշ վերարկուն, որովհետև մասամբ խմելուց և մասամբ տան տաքութիւնից բաւական չոք էր ըզգում։ Անզգուշութիւնից վերարկուի թեւքը պատռվեցաւ։ Էֆէնդին ասաց նրան.

—Տէր հայր, վերարկուդ շատ է հնացել, ինչու մի նորը չես կարել տալիս։

—Օրհնած, ինչով կարել տամ, դուք խօ տեսաք իմ ապառիկները։—Այդ վերարկուն էլ լուսահոգի կարապետ էֆէնդուն էր, նա մեռաւ, ինձ տուեցին որպէս «կտողապուտ». եօթն տարի է, որ հագնում եմ։ Նրանից յետոյ, իմ մեղքից, հարուստներից ոչ ոք չի մեռել, որ վերարկուս նորոգէի...

—Ես քեզ համար մի լաւը կարել կը տամ, դուք լաւ քահանայ էք, ասաց էֆէնդին,—հագէք և միշտ օրհնեցէք ինձ։

—Երեք հարիւր վաթսուն ու վեց հայրապետաց օրհնութիւնը թող ձեզ վրա լինի, որդի, ասաց քահանան և սկսեց «պահպանիչ» կարդալ։

—Բայց մի ուրիշ խնդիրք էլ ունեմ, էֆէնդի, աւելացրեց նա,—դուք որ կաք, մեր թագն ու պարծանքն էք. մենք ուրախանում ենք և ամեն օր փառք ենք տալիս Աստծուն, որ հայերից էլ ձեզ նման աղաներ կան, որոնք մուդիրի, գայմագամի և փաշայի մօտ համարձակ նիստուկաց ունեն և ամեն բան կարող են խօսել։ Ի սէր ազգի և ի սէր մեր սուրբ հաւատի աղաչում եմ ձեզ, մի թողէք տանուտէր Խաչօին և նրա ընտանիքը անօրէնների ձեռքում. դուք որ կամենաք, կարող էք նրանց ազատել. խեղճ են, հայ քրիստոնեայ են, օգնեցէք նրանց։ Ինչ էլ որ լինի նրանց յանցանքը, մենք պարտաւոր ենք ծածկել, նրա համար որ, մեր մսից և մեր արիւնից են։ Ես էլ չեմ հաւանում նրանց գործածը, բայց «ծով լցէ, որ ոչ մեղիցէս»....

Քահանայի խօսքերը, թէև մի առանձին տպաւորութիւն չունեցան էֆէնդու սրտի վրա, բայց նրան պատճառ տուեցին յայտնելու այն, ինչ որ վաղուց առիթ էր որոնում ասել տէրտէրին։

Էֆէնդին պատասխանեց, թէ ինքը պատրաստ է և կարող է ազատել տանուտէրի ընտանիքը հասած դժբախտութիւնից, և չի թողնի, որ նրա գլխից մի մազ անգամ պակսի, եթէ տանուտէրը իր կողմից կը կատարէ էֆէնդու խնդիրքը։ Եւ յիշեցնելով քահանային նրա մի տարի առաջ հաղորդած գաղտնիքը Լալայի մասին, էֆէնդին ասաց, որ այն օրից սիրում է այդ աղջկան, և կը ցանկանար, որ նա իր կինը լինէր։ Եթէ տանուտէրը կը կատարէ այդ ցանկութիւնը, էֆէնդին պատրաստ էր օգնել նրան։ Բայց հակառակ դէպքում, նա ստիպված էր թոյլ տալ, որ իշխանութիւնը վարվէ օրէնքի և արդարութեան համեմատ, որ անտարակոյս կը վերջանար տանուտէրի ամբողջ ընտանիքի բնաջինջ լինելով և նրա հարստութեան յարքունիս գրավվելով։ Եւ յիշելով, քահանայի, որպէս հասարակաց հօր պարտաւորութիւնները, էֆէնդին խնդրեց տէրտէրից, որ նա յանձն առնէ դիմել ծերունի Խաչօին և նրա հետ խօսել այդ մասին, քանի որ դեռ ուշ չէր, քանի որ դեռ կարելի էր գործը ուղղել և գալոց չարիքների առաջը առնել։

—Կարգս թող վկայ լինի, ասաց տէրտէրը մի առանձին ուրախութեամբ,—ես էգուց առաւօտեան կը գնամ տանուտէրի մօտ և բոլորը կարգի կը գնեմ, որպէս ձեր կամքն է։ Խաչօն պէտք է փառք տայ Աստծուն և մի քանի մատաղներ թող կարէ սրբերին, երբ ձեզ նման մարդը ցանկանում է նրա փեսայ լինել։

Էֆէնդու դէմքի վրա երևաց մի խորամանկ ժպիտ, և կատակի ձևով պատասխանեց.

—Երբ կը կատարէք այդ բոլորը, այն ժամանակ ձեր հին վերարկուն կը նորոգվի...

—Իսկ իմ ապառիկները...

—Այդ մասին անհոգ կացէք...

(Կը շարունակվի)

---

*) Այդ առածը թուրքական է. արևելքում մահմեդականների մէջ խոզի մազը պիղծ համարվելով, հագուստ կամ մի ուրիշ բան մաքրելու համար վրձինները պատրաստում են էշի մազերից։

կոնցերտ ԹԻՖԼԻՍԻ ժողովարանի դահլիճում։ Այդ կոնցերտը, որ տրվելու է յօգուտ Վանի սովատանջների, յետաձգված էր մինչև այժմ վիճակաւոր առաջնորդի մահվան պատճառով։ Մանրամասնութիւնները կարելի է տեղեկանալ աֆիշայից։

—

Մի ոմն հայից, որ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄՆ է բնակվում, ստացանք 2 րուբլ յօգուտ Վանի սովատանջների։

—

ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ մեզ գրում են. «Այստեղ լուր հասաւ Էրզրումից, որ Օրմանեան վարդապետը նշանակվել է Էրզրումի վիճակաւոր առաջնորդ Յարութիւն արքեպիսկոպոսի տեղ։ Այդ նշանակութիւնը խիստ մեծ ուրախութիւն է պատճառել քաղաքի և գիւղերի հայերին»։

—

ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ մեզ գրում են, որ մի քանի ազնիւ երիտասարդներ լուսաւորչական հայերից դիտաւորութիւն ունեն հանգանակութիւն բաց անել կաթոլիկ հայերի ուսումնարանի աղքատ դրութեանը օգնութիւն հասցնելու համար։ Երիտասարդների պարագլուխը քաղաքի մէջ մեծ ձայն ունի։

—

Հաստատ աղբիւրներից լսում ենք, որ կովկասի հայ-կաթոլիկների եռանդուն աշխատանքներին համեմատ Հռոմի պապի առաջ, այս վերջինը բանակցութիւններ սկսել մեր տէրութեան հետ կովկասի հայ-կաթոլիկներին առանձին հայ-կաթոլիկ եպիսկոպոսութիւն տալու համար, այդ բանակցութիւնները վերջացած են մեր տէրութեան ամենաջերմ հաւանութեամբ։ Այդ պատճառով լսում է թէ Վենետիկի Մխիթարեան ուխտի չորս վարդապետներ գնալու են շուտով Հռոմ, որտեղ նրանցից մինը կը ձեռնադրվի եպիսկոպոս և կուղարկվի Կովկաս։ Այդ օրից պիտի յուսալ, որ Քութայիսի, Գօրու և մասամբ էլ Ղրիմի հայ-կաթոլիկների մէջ նոր մտած լատինական լեզուով կատարվող արարողութիւնները շուտով կը սկսեն կատարվել հայերէն լեզուով, ինչպէս այդ եղել է սկզբից։

—

ԱՐԴՈՒԻՆԻՑ մեզ գրում են. «Այստեղ անցեալ տարի եպիսկոպոս ձեռնադրված հայ կաթոլիկների Զաքարիա վարդապետը խիստ անհաճելի է երիտասարդ հայ-կաթոլիկներին, իր նեղհայեաց և մոլեռանդ յարաբերութեամբ դէպի այնտեղի լուսաւորչական հայերը։ Երիտասարդ հայ կաթոլիկների մէջ առանձին համակրութեան արժանի են մանաւանդ փարիզից նոր եկած երկուսը, որոնք եռանդոտ կերպով ամեն տեղ քարոզում են, որ ազգութիւնը կրօնական բաժանման հետ ոչինչ կապ չունի»։

—

Մեզ գրում են ԲԱԹՈՒՄԻՑ հետևեալը. «Այս օրերս Կարսի և Բաթումի գաւառների առաջնորդ, սրբազան Գրիգորիսը առաջարկեց տեղիս հայերին հիմնել Բաթումում մի տղայոց ուսումնարան։ Այս առաջարկութիւնը մեծ համակրութեամբ ընդունվեցաւ հայերի կողմից։ Ընտրվեցան 9 հոգաբարձուներ, որոնցից 4 պէտք է հոգան Բաթումում նոր շինվելու եկեղեցու մասին, իսկ 5 ուսումնարանը բանան։ Անտարակոյս, դպրոցը շուտով կը բացվի, մանաւանդ որ այդ գործի առաջ տանելը յանձն է առել մի բարձր դիրք ունեցող հայուհի, տիկին Կամարօվա (տեղիս զինուորական գլխաւորի ամուսինը)։ Յուսով ենք, որ հարուստ հայերը կը շտապեն ձեռք մեկնել յարգելի տիկնոջը իր սկսած ձեռնարկութեան մէջ։ Համակրելի է այս գեղեցիկ ձեռնարկութիւնը մանաւանդ այն պատճառով, որ ուսումնարանում ընդունվելու են անխտիր թէ լուսաւորչական, թէ կաթոլիկ և թէ բողոքական հայերը։ Ուրեմն Բաթումի փոքրաթիւ հայերը գործնականապէս կամենում են ցոյց տալ, որ «Մշակի» քարոզած մտքերը, զանազան դաւանութիւններին պատկանող հայերի ազգային հաշտութեան մասին, լոկ երևակայութիւն չէ։ Թող Ալեքսանդրապօլի, Շամախու և ուրիշ քաղաքների հայերը օրինակ վերցնեն փոքրիկ Բաթումից»։

—

Ստացանք Կ. Պօլսի «Արարատեան» ընկերութեան վարչութիւնից մի ծրար բաղուցի պ. Յովհաննէս Վարժիգուլեանցի անունով։ Երևի դա ընկերութեան վկայագիրն է պարոնին, որով նա ճանաչվում է ընկերութեան մշտական պատուաւոր անդամ, որովհետև վճարել է ընկերութեանը 500 րուբլ։ Այդ ծրարը մենք կուղարկենք պարոնին։

—

Հայերէն գրքերի հրատարակութեան ԹԻՖԼԻՍԻ ընկերութիւնը հրատարակել է այս օրերս մի գիրք, որի մի օրինակը շնորհակալութեամբ ստացանք։ Դա է օրիորդ Ն. Տէր-Մարկոսեանի թարգմանութիւնը Բիչէր Ստօուի «Թովմաս եղբօր տնակը» վերնագրով յայտնի գրքի։ Յոյս ունենք այդ թարգմանութեան մասին դարձեալ խօսելու։

—

Շնորհակալութեամբ ստացանք բժիշկ Ա. Բաբայեանցի «Կրքեր և նոցա ազդեցութիւնը առողջութեանը վրա» գրքոյկը, որ ծախվում է յօգուտ Թիֆլիսի ընկ. հայերէն գրքերի հրատարակութեան։—Գինը 30 կոպէկ է։—Թիֆլիս, Հ. Էնֆիաճեանի և ընկ. տպարան, 1880 թ.։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՒՐՔԻԱ

—

«Голосъ» լրագրի մէջ տպված է հետևեալ թղթակցութիւնը Կ. Պօլսից։ «Մի կողմ թողնելով քաղաքականութիւնը, այս անգամ մտադիր եմ խօսել Կ. Պօլսի ներքին դրութեան մասին և ծանօթացնել ընթերցողներին այն հասարակական աղքատութեան հետ, որ սաստիկ շփոթեցրել է կառավարութեանը։ Վաղուց յայտնի է, որ պետութիւնը փող չունի։ Արդէն 32 ամիս է ինչ Բ. Դրան ծառայողները ռոճիկ չեն ըստանում, կամ այնքան քիչ են ստանում, որ նրա մասին խօսելն անգամ չարժէ։ Զինուորները, օֆիցերները և արսենալների մէջ աշխատողները նոյն դրութեան մէջ են։ Այս բոլոր մարդիկ ապրելու միջոցներ չունեն և ընտանիքներ ունեցողներից շատերը ստիպված են ծախել իրանց տան կարասիքները, մինչև անգամ խոհանոցի ամանները, որպէս զի կարողանան ապրել։ Գործերի այսպիսի դրութիւնը անկասկած վատ հետևանքներ կունենայ և այժմ արդէն շատերը բացարձակ յայտնում են, որ այժմեան կառավարութիւնը երկու ամսից աւելի գոյութիւն չի ունենայ։ Իրանք թիւրքերը յուսահատված են և նրանց միջին գալը մինչև անգամ եւրոպական միջամտութիւն է ցանկանում։ Թիւրքերի մեծամասնութեան կարծիքով Բերլինի կոնգրէսի մէջ առաջարկած միջազգային մասնաժողովը միայն կը կարողանայ ազատել թէ պետութեանը և թէ բնակիչներին կատարեալ սնանկութենից։

Այստեղ ամենքը զարմանում էին, որ գործերի այսպիսի դրութիւնը անկարգութիւններին առիթ չը տուեց։ Օրերումս երևաց, որ համբերել այլ ևս անկարելի է։ Կապալառուները հրաժարվեցան պետութեանը մթերքներ հասցնել, եթէ նրանց ստանալիքը չը վճարվի և գանգատ տուին Բ. Դրանը։ Այդ կապալառուները, որոնք յայտնի են իրանց համառութեամբ և խանդրհութեամբ, համարձակ ներս մտան Եալդըզ-կիօշկ պալատը սուլթանին ներկայանալու համար։ Պօլիցիան չը համարձակվեցաւ կանգնեցնել նրանց։ Սուլթանի օրապահ օֆիցերը ստիպված էր ընդունել նրանց խնդիրքը սուլթանին հասցնելու համար։ Միայն պալատի համար պատրաստած ոչխարների գինը երկու միլիոնի է հասնում։ Որովհետև կապալառուները սպառնում էին դադարեցնել մթերքների հասցնելը, սուլթանը հրամայեց գրել նրանց անունները և խոստացաւ հոգալ, որ նրանք բաւականութիւն ստանան։ Բայց ի՞նչ տեղից նրանց կը վճարվի, քանի որ փող բոլորովին չը կայ։ Հացի համար պետական գանձարանը նրանց 48 միլիոն պարտ է։ Այդքան փող դժուար է ձեռք բերել. միևնոյն ժամանակ պետական պահեստների հացը գրեթէ սպառվել է։

Թօփխանէի արսենալի մէջ աշխատող 2000 ծովային զինուորներ ապստամբվեցան և աշխատանքները դադարեցրին հայրենիք վերադառնալու համար։ Բայց ճանապարհ ընկնելուց առաջ նրանք պահանջում էին իրանց ռոճիկը և խումբերով ուղևորվեցին ծովային մինիստրութիւնը։ Այդ անցքի պատճառով մեծ շփոթութիւն պատահեց և ծովային մինիստրը խնդիրքներով հազիւ կարողացաւ նրանց հանգստացնել։ Վախենալով, որ այդ օրինակին կարող են հետևել և ուրիշ զինուորներ, որոնց շուտով միջոց տուին Կ. Պօլսից դուրս գալու և հայրենիք գնալու, միևնոյն ժամանակ խոստացան, որ ապստամբները իրանց ռոճիկները նահանգական գանձարաններից կը ստանան։

Նոյն շփոթութիւնը վարչութեան մէջ է նկատվում։ Աստիճանաւորները այլ ևս չեն այցելում իրանց պաշտօնատեղերը, իսկ մի քանի տեղեր նրանք պետական մուտքերից ուժով վերցնում են իրանց ստանալիքը։ Հեռագրատան ծառայողները, որոնց ռոճիկը կառավարութիւնը մտադիր էր 30% պակասեցնել, ապստամբվեցին և հեռագրական յարաբերութիւնները դադարեցրին։ Հեռագրատուների մէջ 500 ծառայողներ հրաժարվեցին իրանց պաշտօններից։ Դեսպանները գանգատվեցին Բ. Դրանը, որովհետև իրանց հիւպատոսներից հեռագրական տեղեկութիւններ չէին ստանում, և առաջարկեցին հարկաւոր կարգադրութիւններ անել, բայց մինչև այժմ հեռագրական յարաբերութիւնները դադարեցրած են։ Այդ դրութիւնից օգուտ է քաղում Օդեսայի վրա անցկացրած անգլիական հեռագրական թելը և վնասում է թիւրքաց պետական գանձարանին։

Հասարակական ապահովութիւնը ողորմելի դրութեան մէջ է։ Գողութիւնները և սպանութիւնները հետզհետէ շատանում են։ Ցերեկով մարդկերանց բռնում են փողոցներում և կողոպտում, իսկ գիշերները տների մէջ անդադար սպանութիւններ են պատահում։ Բույուքդերէի մէջ վերջին երեք ամիսների ընթացքում 28 սպանութիւններ են պատահել։ Այդ տեղ ապրող դեսպանները վճռել են առանց Բ. Դրան թոյլտւութեան կազմել զինուորված պօլիցիա քրիստոնեաների մասնակցութեամբ։

Պետութեան քայքայման այդ նշանների վրա կառավարութիւնը ուշադրութիւն է դարձրել և այժմ մինիստրները նրանց դէմ հնարներ են փնտռում։ Դրա համար ամենից առաջ փող է հարկաւոր, իսկ փող գտնելը գրեթէ անհնարին է, որովհետև կառավարութեան կրեդիտը ընկած է, արդիւնաբերութիւնը շատ աննշան է, իսկ առևտուրը ընկած է։ Պալատի մէջ անդադար մինիստրների խորհուրդներ են լինում։ Լուր է տարածված, որ կառավարութիւնը մտադիր է նոր հարկեր բարձել ազգաբնակութեան վրա։ Եթէ այդ լուրը ճիշդ է, կառավարութիւնը կը ստանայ ժողովրդի անբաւականութիւնը»։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

—

Լրագիրների մէջ կարդում ենք հետևեալ տեղեկութիւնները Յունաստանի մասին։

Պատգամաւորների ժողովը շարունակ զբաղված է նոր մինիստրութեան կողմից առաջարկած 1880 թուականի բիւջէտի և նրանից հետևող օրէնքների նախագծերի քննութեամբ։ Պատգամաւորների ժողովի ապրիլի 3-ի նիստի վիճաբանութիւններին բիւջէտի մասին մասնակցեց նախկին մինիստր-նախագահ Կումունդուրոս, որ այժմ առաջնորդում է ընդդիմադրական նշանաւոր կուսակցութեանը և մի գեղեցիկ ճառով հաստատեց այժմեան մինիստրութեան նախագահի քաղաքական, ֆինանսական և զինուորական պրօգրամների անհիմնութիւնը։ Այժմեան առաջին մինիստր Տրիկուպիսի համոզմունքների անհաստատութիւնը Կումունդուրոս հետևեալ կերպով մեկնեց. յունաց զօրքերի քանակութեան վերաբերութեամբ Տրիկուպիս 1878 թուին կարծում էր, որ Յունաստանը 19000 լաւ զինուորված զօրքերի պէտք ունի, այս տարի, քննելով Կումունդուրոսի բիւջէտը, նա գտնում էր որ Յունաստանին բաւական է 11000 զօրք, իսկ այժմ, երբ ինքը կազմել է բիւջէտը, այդ թիւը նա հասցնում է 12000-ի։ «Դեռ նորերումս, նկատեց նախկին մինիստրը, Տրիկուպիս հաւատացնում էր, որ երկիրը կը սնանկանայ, եթէ մուտքերը ծախսերին չը հաւասարեցնվի և խոստացաւ պակասորդը երկու միլիոնով քչացնել, մինչդեռ այժմ ինքն այնպիսի բիւջէտ է առաջարկում, որի պակասորդը հասնում է հինգ միլիոնի. բայց այդ թիւն էլ ճիշդ չէ, որովհետև պակասորդը անպատճառ ութ միլիոնի կը հասնի»։ Ճառի շարունակութեան մէջ Կումունդուրոս քննելով Տրիկուպիսի առաջարկած այն օրէնքների նախագծերը, որոնց նպատակն է եկամուտների շատացնելը, ապացուցանում էր նոր մինիստրութեան հաշիւների անճշդութիւնը։ Վերջը Կումունդուրոս ասաց. «Ես զօրքեր չեմ պահանջում պատերազմ յայտնելու համար։ Ես այն կարծիքի եմ, որ մենք պէտք է պահպանենք Թիւրքիայի հետ բարեկամական յարաբերութիւններ, բայց մենք կարող ենք մեր դրացիների բարեկամութիւնը ձեռք բերել միայն այն ժամանակ, երբ նոքա ուշադրութիւն կը դարձնեն ոչ թէ միայն մեր բարեկամական զգացմունքների վրա, այլ և մեր օգտակարութեան վրա։ Մենք պէտք է ապացուցանենք մեր դրացիներին, որ նրանց համար երբ և բարեկամներ մենք օգտակար կը լինենք, իսկ երբ և թշնամիներ վնասակար։ Մեզ շրջապատող բոլոր ազգերը ունեն լաւ կազմակերպված զօրքեր. Թիւրքիան այնպիսի զօրքեր ունի, որոնք հերոսաբար պատերազմում էին ռուսաց զօրքերի հետ. բուլղարացիները աշխատում են իրանց զօրքերը այնպէս կազմակերպել, ինչպէս իրանց դրացի իշխանութիւնների մէջ։ Կարո՞ղ ենք արդեօք մենք զինուորական ոյժ չունենալ և մի և նոյն ժամանակ մեր օգտակարութիւնը հաստատել։ Ես կարծում եմ, որ ամենքը կը ծիծաղեն, երբ կիմանան, թէ մենք այժմ ի՞նչ ենք անում և ի՞նչպէս ենք պատրաստվում։ Քաղաքական այն պրօգրամը, որին կամենում է հետևել այժմեան մինիստրութիւնը, առաջ էլ գոյութիւն ունէր. Յունաստանը մի դաշտ էր, որի վրա օտար ազգութիւնները պատերազմում էին հակառակ իր պատւի և արժանաւորութեան։ Այդ պրօգրամի կործանարար հետևանքները ձեզ յայտնի են, այդ պատճառով գործերի նախկին դրութեանը վերադառնալը երկրի համար ես վտանգաւոր եմ համարում։ Իմ կարծիքով մենք միատեսակ շնորհակալ պէտք է լինենք Եւրոպայի բարերարներից և պէտք է միատեսակ վերաբերվենք այն բոլոր պետութիւններին, որոնցից կախումն ունեն մեր ապագայ բաղդաւորութիւնը և մեր հայրենիքի պատիւը։ Տրիկուպիսը միակողմանի քաղաքականութիւնը լաւ է համարում, իսկ ես նրան կորստաբեր եմ գտնում և այդ պատճառով բոլոր ոյժովս նրան կընդդիմանամ»։ Այժմեան մինիստր-նախագահը պատասխանեց Կումունդուրոսին, բայց նրա գեղեցիկ ճառը ոչինչ տպաւորութիւն չը թողեց և չը կարողացաւ Կումունդուրոսի ապացոյցները հերքել։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 30 ապրիլի։ «Русскій Инвалидъ» լրագիրը հաղորդում է, որ Կովկասեան Փոխարքայ, կովկասեան զօրքերի Գլխաւոր Հրամանատար Մեծ Իշխան Միխայիլ Նիկոլայեվիչ նշանակված է Թագաժառանգի Դոնի հեծելազօրքի Լէյբ-գվարդիայի բատարէայի մէջ, մնալով այժմեան պաշտօնների և կոչումների մէջ։

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ